

ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧНА РЕАЛІЗАЦІЯ ДІЕСЛІВНОЇ МІКРОКАТЕГОРІЇ «ДІЯ-МОВЛЕННЯ» В УКРАЇНСЬКІЙ ТА АНГЛІЙСЬКІЙ МОВАХ

У статті подано фрагмент опису двостороннього міжмовного зіставлення української та англійської дієслівних систем в аспекті встановлення спільного та специфічного в лексико-семантичній парадигмі мікрокатегорії «дія-мовлення» надкатегорії «процесуальність», трактованій у дослідженні як *tertium comparationis*.

Ключові слова: зіставне мовознавство, дієслівні категорії, українське дієслово, англійське дієслово.

У сучасних міжмовних розвідках, що спираються на вагомий здобутки порівняльного мовознавства як комплексу лінгвістичних дисциплін (порівняльно-історичного мовознавства, типології, характерології, універсології тощо), помітною є тенденція до виокремлення власне зіставного (контрастивного) аспекту, який поступово, проте впевнено набуває статусу окремої лінгвістичної галузі. Вчені, наголошуючи на тісному зв'язку зіставної лінгвістики з іншими галузями мовознавства через використання ними як власного методу дослідження зіставного (контрастивного, зіставно-типологічного, синхронно-порівняльного) методу, небезпідставно акцентують на онтологічній та епістемологічній своєрідності зіставної мовознавчої парадигми¹, як і на перспективності наукових пошуків у цій галузі². Теоретичне осмислення певних елементів зіставлюваних мов незалежно від їхньої спорідненості, як і абстрагування від «закритості / відкритості списку диференційних ознак та списку мов»³, урахування яких є важливим для характерології та типології, створює релевантні умови для встановлення спільних та особливо специфічних рис обраного об'єкта дослідження в кожній із зіставлюваних мов у проєкції на обґрунтоване дослідником *tertium comparationis* (основу зіставлення).

---

¹ Див., наприклад: Гак В. Г. О контрастивной лингвистике // Новое в зарубежной лингвистике : Контрастивная лингвистика.— М., 1989.— Вып. 25.— С. 5–17; Жлуктенко Ю. О. Контрастивний аналіз як прийом мовного дослідження // Нариси з контрастивної лінгвістики.— К., 1979.— С. 5–6; Юсуфов У. К. Сопоставительная лингвистика как самостоятельная дисциплина // Методы сопоставительного изучения языков.— М., 1988.— С. 6–11; Штернеманн и др. Введение в контрастивную лингвистику // Новое в зарубежной лингвистике : Контрастивная лингвистика.— М., 1989.— Вып. 25.— С. 144–178; Кочерган М. П. Основи зіставного мовознавства.— К., 2006.— С. 7–96; Манакин В. Н. Сопоставительная лексикология.— К., 2004.— С. 11–15; Васильева В. Ф. Типология, характерология и сопоставительная лингвистика // Исследования славянских языков в русле традиций сравнительно-исторического и сопоставительного языкознания.— М., 2001.— С. 20–22.

² Див., наприклад: Жлуктенко Ю. О., Бублик В. Н. Контрастивна лінгвістика: проблеми і перспективи // Мовознавство.— 1976.— № 4.— С. 3–15; Немзер У. Проблемы и перспективы контрастивной лингвистики // Новое в зарубежной лингвистике : Контрастивная лингвистика.— М., 1989.— Вып. 25.— С. 128–138; Левицький А. Е. Українська зіставна лексикологія початку ХХІ століття: перспективні напрями // Вісн. Житомир. держ. ун-ту ім. Івана Франка.— Житомир, 2006.— Вып. 35.— С. 34–41.

³ Рождественский Ю. В. Типология слова.— М., 1969.— С. 180.

Міжмовні та необхідні для зіставного аналізу «точні і повні внутрішньомовні дослідження»⁴ дієслівних систем української та англійської мов, мають доволі обсягову наукову бібліографію (В. М. Русанівський, Ю. О. Жлуктенко, І. Р. Вихованець, К. Г. Городенська, А. П. Загнітко, С. О. Соколова, Г. Г. Почепцов, О. І. Смирницький, Т. Є. Масицька, Ш. Р. Басиров, І. В. Корунець, М. І. Калько, О. І. Леута, Н. М. Мединська, І. М. Арібжанова, С. М. Сухорольська, О. С. Ванівська, Б. Левін, Ч. Фріз, Р. Квірк, Т. Раппопорт, А. МакМіллан, Г. Ліч, Ф. Палмер та ін.), доповнену різноаспектними дослідженнями дієслівних систем інших слов'янських та германських мов (О. О. Потєбня, І. І. Мещанинов, О. М. Пешковський, Н. Ю. Шведова, Г. О. Золотова, К. Г. Крушельницька, Л. М. Васильєв, Ю. Д. Апресян, І. В. Арнольд, Ф. С. Бацевич, В. Д. Каліущенко, Р. М. Гайсіна та ін.). Однак і донині залишається недостатньо вивченою, а отже, і актуальною для розв'язання проблема комплексного міжмовного зіставлення парадигматики та синтагматики дієслівних систем у лексико-семантичному та формально-граматичному аспектах.

Tertium comparationis (основою зіставлення) у такому разі може слугувати узагальнена дієслівна надкатегорія «процесуальність»⁵. Цю надкатегорію, сформовану відповідними суб- та мікрокатегоріями, витлумачуємо як узагальнену абстрактну модель, що має інтегрувальний для утворення дієслівних систем характер і репрезентація якої є двохаспектною — через лексичну семантику дієслова та сукупність дієслівних граматичних (морфологічних, словотвірних, синтаксичних), а також міжрівневих категорій. Семантичний та граматичний аспекти надкатегорії «процесуальність» у кожній із зіставлюваних мов реалізовано в неповторних, своєрідних для кожної з дієслівних систем комбінаціях, що функціонують у нерозривній єдності і становлять лінгвальну сутність окресленої надкатегорії, яка виступає всеохопною, свого роду «парасольковою» абстракцією на шляху осмислення категорійної системи дієслова загалом.

У пропонованій статті об'єктом дослідження виступають дієслівні мікросистеми, сформовані мікрокатегорією «дія-мовлення», які розглядаються в аспекті їхньої лексико-семантичної парадигматики. Метою розвідки стало встановлення спільного та особливо відмінного в лексико-семантичній організації дієслівної мікрокатегорії «дія-мовлення» як складника субкатегорії «дія» узагальненої дієслівної надкатегорії «процесуальність» у межах вибудованих нею співвідносних лексико-семантичних полів (ЛСП).

Матеріалом дослідження слугували дієслівні лексико-семантичні варіанти (ЛСВ)⁶, взяті з тлумачних словників зіставлюваних української та англійської

⁴ Кочерган М. П. Зазнач. праця.— С. 93.

⁵ Можливість надання дієслівній надкатегорії «процесуальність» статусу *tertium comparationis* при встановленні лексико-семантичних та формально-синтаксичних співвідношень між дієслівними системами української та англійської мов була обґрунтована в попередніх працях автора, зокрема: Іваницька Н. Б. *Tertium comparationis* у міжмовному зіставленні дієслівних систем // Мовознавство.— 2009.— № 1.— С. 46–59; Іваницька Н. Б. Дієслівне вираження мікрокатегорії «переміщення (об'єкта)» в українській та англійській мовах // Наук. часопис Нац. пед. ун-ту ім. М. П. Драгоманова : Проблеми граматики і лексикології української мови.— К., 2009.— Сер. 10. Вип. 5.— С. 154–158.

⁶ До аналізу було залучено здебільшого моносемантичні дієслова та дієслівні лексико-семантичні варіанти, виокремлені із тлумачних словників за прямим номінативним значенням, яке ґрунтується на предметній співвіднесеності досліджуваних одиниць із такою частиною позамовної дійсності, як «мовлення», і значення яких за сформованою у словникарстві традицією зафіксовано першим. За умови використання похідних значень у статті подано відповідні позначки.

мов, а також матеріали словників синонімів, частотних словників та частини перекладних лексикографічних джерел.

Дієслівні значення, охоплені мікрокатегорією «дія-мовлення», формують доволі обсягові, надзвичайно розгалужені й складні щодо системних відношень лексико-семантичні парадигми, які дістали глибоке осмислення на матеріалі багатьох мов⁷. «Дієслова мовлення (російські.— Н. І.) так часто були об'єктом уваги науковців і розглядалися настільки різноаспектно, що вже сама історія їхнього вивчення заслуговує на монографічний опис»,— зауважує С. М. Антонова⁸.

Наукова зацікавленість дієсловами мовлення цілком обґрунтована як екстралінгвістичними, так і власне мовними чинниками. Природно, що такі дієслова, акумулюючи найдавніший досвід рефлексії людини над мовою, залишають за собою статус продуктивних, функціонально активних, семантично своєрідних та специфічних щодо системних зв'язків і відношень у межах утворюваних ними лексико-семантичних полів у конкретній мові та дієслівних систем у зіставлюваних мовах. Сфера їхньої номінації — це сфера діяльності людини, завдяки якій остання набуває унікального статусу — homo loquens (людини-мовця)⁹. Більше того, здатність людини до мовлення опосередковує інші види людської діяльності, а сам процес мовлення постає як складна денотативна ситуація, що може бути репрезентованою в комунікативному, семіотичному, інформаційному та інших аспектах. За слушним твердженням З. В. Нічман, процеси мовлення «буквально пронизують усі сторони людської діяльності»¹⁰.

З огляду на це слід відзначити, що дієслова, які номінують мовленнєві процеси, утворюють складну мікросистему як для класифікацій та опису її одиниць в одній мові, так і особливо для виявлення ознак корелятивності чи некорелятивності в зіставлюваних мовах¹¹. Принагідно зауважимо, що до аналізу не залучалися численні українські дієсловоформи, в яких суфіксально-префіксальні показники впливають на семантичне варіювання відповідних лексем, усе ж зберігаючи при цьому їхню первинну денотативну визначеність (напр.: укр. *говоритись*, *поговорити*, *попоговорити* і т. ін.). Крім цього, зіставлювані ЛСП включають конститuentи з досить нечітким складом сем, виявляючи різновекторні зв'язки з іншими лексико-семантичними парадигмами.

⁷ Історію дослідження дієслів мовлення, особливо в слов'янському мовознавстві, див.: Нічман З. В. Глаголы говорения (устной речи) в современном русском языке : Автореф. дис. ... канд. филол. наук.— Томск, 1980.— 19 с.; Бабенко Л. Г. Функциональный анализ глаголов говорения, интеллектуальной и эмоциональной деятельности : Автореф. дис. ... канд. филол. наук.— Ростов н/Д., 1980.— 24 с.; Кероп'ян А. Р. Лексико-семантична структура російських та англійських дієслів мовлення : Дис. ... канд. філол. наук.— Д., 2003.— 213 с.; Пашиковська Г. О. Походження й семантичний розвиток українських дієслів та фразеологізмів на позначення процесів мовлення : Автореф. дис. ... канд. філол. наук.— К., 2008.— 20 с.

⁸ Антонова С. М. Глаголы говорения — динамическая модель языковой картины мира: опыт когнитивной интерпретации.— Гродно, 2003.— С. 34.

⁹ Pulgram E. Homo Loquens: an Ethological View // Lingua.— 1970.— Vol. 24. N 4.— P. 310.

¹⁰ Нічман З. В. Зазнач. праця.— С. 6.

¹¹ Різномасштабне осмислення дієслів мовлення в лінгвоставістиці, лінгвогерманістиці та контрастивістиці пов'язане, зокрема, з вивченням цих одиниць у плані лексичної та граматичної семантики (С. М. Антонова, Ю. Д. Апресян, Н. Д. Арутюнова, І. П. Бондар, Л. М. Васильєв, А. Вежицька, В. Г. Гак, С. П. Гірняк, М. І. Голянич, Е. П. Девіс, А. Р. Кероп'ян, І. М. Кобозєва, Т. В. Кочеткова, Н. О. Мех, Л. М. Михайлова, Т. М. Недялкова, Н. Г. Ніколаєва, З. В. Нічман, Г. О. Пашиковська, Л. І. Соболева, Л. Ю. Стойкович, Е. О. Ушакова, Є. Б. Циганова та ін.), синтаксичних властивостей (В. П. Бахтіна, Т. П. Ломтєв, Б. Левін), функціональних параметрів (Л. Г. Бабенко, Л. Г. Дворник), співвідношення мислення та мовлення (В. Н. Телія, Е. В. Харчистова), логіко-семантичних характеристик (З. Вендлер, Дж. Остін, Дж. Серль, О. В. Падучева та ін.).

З одного боку, багатий попередній досвід вивчення лексико-семантичної парадигматики дієслів мовлення створив надійне підґрунтя для проведення нашого власного зіставлення, а з другого, — спричинився до додаткового внутрішньоомовного осмислення мікрокатегорії «дія-мовлення» в межах української та англійської дієслівних систем. Така «ревізія» внутрішньосистемних описів є вкрай необхідною для виявлення компарабельності різномовних ЛСП, оскільки кваліфікація мовлення як складного багатоаспектного процесу на тлі психолінгвістичної, когнітивної, соціокультурної, комунікативно-суспільної та іншої діяльності людини й виділення на цій основі відмінних за обсягом та ступенем співвіднесеності онтологічних ознак мовлення, репрезентованих у семантиці дієслівних словозначень, унеможливило б зіставлення відповідних лексико-семантичних парадигм¹².

Використовуючи й узагальнюючи запропоновані дослідниками підходи до семантичної класифікації дієслів мовлення (Т. В. Кочеткова, Л. М. Васильєв, Дж. Остін, Н. Г. Ніколаєва, А. П. Агапій, А. Р. Кероп'ян, Г. О. Пашковська, Л. Ю. Стойкович, Б. Левін, Дж. Гропер та ін.), можливими диференційними ознаками, основоположними для вибудовування співвідносних ЛСП мікрокатегорії «дія-мовлення», нами визначено такі, що характеризують мовлення в трьох аспектах: акустично-фізіологічному, інформаційному та комунікативному. Безперечно, межа між цими ознаками є досить умовною через складність, нерідко неможливість, а часто — і неактуальність виокремлення в цілісній денотативній ситуації мовлення тієї чи іншої характеристики. Однак для вибудовування лексико-семан-

¹² Згадаємо лише деякі з апробованих підходів до виокремлення дієслів мовлення та їхньої диференціації. Російський дослідник Л. М. Васильєв, беручи до уваги денотативний, парадигматичний та синтагматичний принципи класифікації дієслівної лексики, кваліфікував мовлення (в його термінології — «реченнево-мисленнєву діяльність») як дуже складний денотат, утворюваний обов'язковими (суб'єкт дії; співрозмовник; вимова чи написання; вираження думки, а також почуття та волі; повідомлення думки та пов'язаний із цим мовленнєвий контакт) і факультативними (зміст та його характеристика) компонентами ситуації (Васильєв Л. М. Семантика русского глагола. Глаголы речи, звучания и поведения. — Уфа, 1981. — С. 4). Г. В. Степанова виокремлює три аспекти мовлення: звуковий, інформаційний та комунікативний (Степанова Г. В. Семантика многозначного слова. — Калининград, 1978. — С. 33). Лінгвістична розвідка Н. Г. Ніколаєвої спирається на поширене розуміння мовлення як «активного, цілеспрямованого, мотивованого, предметного (змістового) процесу видачі та прийняття сформульованої за допомогою мови думки, інформації, спрямованих на задоволення комунікативно-пізнавальної потреби людини в процесі спілкування» (Ніколаєва Н. Г. Семантико-синтаксична організація речень з дієслівними предикатами мовлення : Автореф. дис. ... канд. філол. наук. — К., 2003. — С. 5). Нерідко мовлення беззпідставно тлумачать як різноаспектне явище, сформоване комунікативним, семіотичним, інформаційним і технічним, пов'язаним із людською здатністю до породження механізмів мовлення, складниками (див.: Дворник О. Д. Функциональная категоризация глаголов говорения в современном английском языке : Автореф. дис. ... канд. филол. наук. — Белгород, 2001. — С. 6–7). При комунікативно-прагматичному підході дієслова мовлення диференціюють з урахуванням положень теорії мовленнєвих актів (Дж. Л. Остін, Дж. Р. Серль, Дж. Ліч, М. М. Бахтін, Т. Баллмер, З. Вендлер, Ю. Д. Апресян, Г. Г. Почепцов, Н. Д. Арутюнова, Г. Вежбицька та ін.), де мовленнєвий акт репрезентовано локутивним, іллокутивним та перлокутивним рівнями. Спираючись на досягнення цієї теорії, А. Р. Кероп'ян розмежовує нейтральні, дескриптивні та конкретизуючі дієслова мовлення (див.: Кероп'ян А. Р. Знач. праця). Набувають поширення й інші підходи до витлумачення семантики дієслів мовлення, зокрема лінгвокогнітивний (див.: Антонова С. М. Знач. праця; Михайлова Л. М. Глагольные способы репрезентации концепта «говорение» в современном английском языке : Автореф. дис. ... канд. филол. наук. — Ростов н/Д., 2009. — 23 с.; Стойкович Л. Ю. Лексико-семантическое поле английских глаголов речеобразования (лингвокогнитивный подход) : Автореф. дис. ... канд. филол. наук. — Самара, 2007. — 22 с.).

тичних парадигм, охоплених мікрокатегорією «дія-мовлення», такий підхід видається цілком прийнятним, хоча, безсумнівно, не єдино можливим.

Опорними словами зіставлюваних ЛСП є підстави визнати укр. *говорити* «мати здатність висловлювати думки, почуття; володіти мовою» (СУМ¹³, П, 100) та англ. *to say* у значенні «to express in words; to state as opinion or belief» (MWD). Семантика таких дієслів найповніше розкриває денотативну ситуацію мовлення, позбавлену додаткових ознак денотативної та конотативної природи.

Специфіку зіставлюваних ЛСП визначають несхожі тенденції до створення центральних частин, формування яких у кожній з мов забезпечують конституенти, зорієнтовані на актуалізацію різних складників мовленнєвої дії.

В українському ЛСП значення, що належать до центральної зони, узагальнено характеризують мовлення як один із засобів вираження думок та почуттів і є нейтральними щодо вказівки на цілеспрямованість дії та обов'язковість експлікації адресата мовленнєвої дії: пор. укр. *казати* «передавати словами (думки, почуття тощо)» (СУМ, IV, 70), *мовити* «висловлювати вголос свої думки» (СУМ, IV, 769), *вимовляти* «передавати голосом звуки, слова своєї або чужої мови; говорити певним чином» (СУМ, I, 433), *висловлювати* «передавати словами (думки, почуття і т. ін.)» (СУМ, I, 489). Зорієнтованість їхньої семантики на об'єктну конкретизацію не передбачає тематичного розмежування об'єктної ознаки, що розширює денотативний обсяг значення, як і синтагматичні параметри дієслівних ЛСВ. Спектр залежних компонентів при таких дієсловах мовлення є надзвичайно широким.

Центральну частину англійського ЛСП вибудовують такі конституенти, як *to say, to tell, to talk, to speak*, особливість семантичного складу яких полягає, по-перше, у розмежуванні обов'язковості та факультативності об'єктного поширення, на що вказують відповідні субстанційні семи (пор., наприклад, з одного боку, *to say* «to pronounce a word or sound» (LDCE) і *to speak* «to use your voice to produce words» (LDCE), а з другого, — *to tell* «to give someone facts or information about something» і *to talk* «to say things to someone, especially in a conversation» — LDCE); по-друге, у тематичній диференціації об'єктної семи (пор. семантику дієслівного значення *to say* із субстанційною семою 'word, sound' і *to tell*, де об'єктну конкретизацію забезпечують семи 'facts, information'). По-третє, у вказівці на цілеспрямованість дії та імпліцитність чи експліцитність адресата мовлення (пор. *to say, to tell*, семантика яких реалізується через вказівку на одностороннє спрямування мовленнєвої дії, і *to speak, to talk*, що передбачають комунікативну взаємодію двох учасників ситуації). При цьому різні значення згаданих полісемантичних англійських дієслів можуть бути співвіднесені, що створює складну архітектоніку лексико-семантичної парадигми.

Кількісна перевага центральної частини англійського ЛСП мікрокатегорії «дія-мовлення» спирається на можливість виокремлення таких дієслівних ЛСВ, які узагальнено вказують на здатність людини до усного мовлення і корелюють з українським *говорити* «володіти мовою», пор.: укр. *говорити* і англ. *to voice, to verbalize, to vocalize, to utter*₂ (LDCE). Порівняно із згаданими конститuentами англійського ЛСП, вони є менш частотними (за даними WFWSE), однак через відносну нескладність їхньої семантики, нейтральність щодо вираження особливостей акустично-фізіологічної організації мовлення, його змістової та комунікативної спрямованості, як і використання у словникових тлумаченнях інших дієслівних ЛСВ, їм небезпідставно можна надати статусу центральних.

¹³ Список скорочень див. у кінці статті.

Периферійні частини зіставлюваних ЛСП сформовані дієслівними значеннями, в яких мовленнєва дія кваліфікується як така, що ускладнена передусім денотативними диференційними ознаками, які вказують на акустично-фізіологічні, змістові (інформаційні) та комунікативні характеристики мовлення. Зауважимо, що наповнення периферійних частин зіставлюваних ЛСП є досить обсяговим і семантично різнорідним у зіставлюваних мовах. Зважаючи на зіставний характер пропонованого дослідження, зупинимось лише на найпоказовіших співвідносних та некорелятивних вираженнях диференційних ознак, підпорядкованих мікрокатегорії «дія-мовлення», свідомо залишаючи поза увагою більшість дієслів на позначення мовлення, участь яких у формуванні периферійних частин українського та англійського ЛСП не виявила особливої специфіки при зіставному аналізі.

Реалізацію ознаки «акустично-фізіологічний аспект мовлення» в зіставлюваних ЛСП забезпечують дієслівні значення, більшість з яких має тісний зв'язок із ЛСВ, об'єднаними мікрокатегорією «дія-звучання» (пор.: укр. *бурчати*₁ «говорити невиразно, нерозбірливо», *бурчати*₂ «утворювати одноманітні, приглушені, схожі на булькання звуки» (ТСУМ); англ. *to babble*₁ «to speak quickly in a way that is difficult to understand or sounds silly», *to babble*₂ «to make a sound like water moving over stones» (OALDCE)). Таке «сусідство» не є своєрідним для якоїсь однієї із зіставлюваних дієслівних систем. Водночас певна непослідовність лексикографічної параметризації дієслівних лексем щодо первинності / вторинності значень, співвідносних із власне звуковою чи мовленнєвою діяльністю людини, подекуди ускладнює визначення пріоритетів у віднесенні таких ЛСВ до того чи іншого ЛСП взагалі, як і визначення їхнього внутрішньопарадигмального статусу зокрема.

З огляду на це, аналіз семантики виокремлених дієслів свідчить на користь їхнього розташування в зонах віддаленої та крайньої периферії як українського, так і англійського ЛСП мікрокатегорії «дія-мовлення». При цьому варто зауважити, що нерідко компоненти дієслівних значень, які вказують на акустично-фізіологічні характеристики мовленнєвої дії, кваліфікуються мовознавцями як інтенсивно-параметричний компонент¹⁴, що надає таким дієсловам статусу експресивних (у нашому витлумаченні — конотативно маркованих). Як зауважує Н. І. Бойко, «експресивна семантика дієслова формується на основі відхилень від соціально-нормативних показників дієслівного денотата»¹⁵. Згадані дієслова позначають спосіб мовлення, темп (швидкість), гучність, тембр і висоту голосу, орфоепічне оформлення (правильність, чіткість, виразність вимови), додаткові звукові ефекти та ін. Відповідність мовленнєвої дії певним стереотипам створює підґрунтя для кваліфікації ознак, закладених у семантиці дієслівних значень, як таких, що реалізують мовлення на засадах загальноприйнятих норм вимови та просодичного оформлення (ці ознаки латентно імпліковано до семантики «центральної» дієслів), і таких, що не відповідають таким нормам (напр.: укр. *горлати* «голосно говорити» (ТСУМ), *шамкати* «говорити невиразно, нерозбірливо, злегка шепелявлячи» (ТСУМ); англ. *to drawl* «to speak in a slow unclear way with vowel sounds that are longer than normal» (LDCE), *to gabble* «to say something so quickly that people cannot hear you or understand you properly» (LDCE)). Ймовірно, що нормативні показники акустично-фізіологічного

¹⁴ Бойко Н. І. Українська експресивна лексика: семантичний, лексикографічний і функціональний аспекти. — Ніжин, 2005. — С. 310–323, 329–333.

¹⁵ Там же. — С. 311.

аспекту мовлення не мають міжмовного розрізнення. З огляду на це в кожній із ЛСП було виокремлено співвідносні частини ЛСП, заповнені конотативно-маркованими дієсловами, що вказують на мовлення, оцінене щодо його акустично-фізіологічних характеристик у межах онтологічно релевантних та соціально значущих диференційних ознак.

В обох мовах з-поміж акустично-фізіологічних аспектів мовленнєвої дії, імплікованих до семантичного складу дієслів мовлення, найпоєднаніше репрезентовані: темп (швидкий / повільний) (укр. *бубоніти*, *дрібоніти* ₃, *тарабани* *ти* ₃, *цокотати* ₃ / *тягти* ₁₃, *хідити* ₅; англ. *to chatter*, *to gabble*, *to gibber*, *to jabber* / *to splutter*, *to drawl*, *to singsong*); гучність (висока / низька) (укр. *галакати*, *горланити*, *горлати*, *горлопанити*, *гомоніти*, *кричати*, *лементувати*, *репетувати* / *пришиптувати*, *шептати*, *шушукати*; англ. *to bark* ₂, *to bawl* *to boom*, *to bray* ₂, *to bellow*, *to cry*, *to howl*, *to yell*, *to grunt*, *to screech*, *to scream*, *to shout*, *to shriek*, *to squeak*, *to squeal*, *to vociferate*, *to wail*, / *to grumble*, *to hiss* ₂, *to murmur*, *to mutter*, *to whimper*, *to whisper*); тональність (висока/низька) (укр. *басити*, *гудити*, *ричати*, *рокотати*, *хрипити* / *нищати*; англ. *to boom*, *to growl*, *to roar*, *to snarl* / *to chirp* ₂).

Своєрідний вияв у зіставлюваних мовах має реалізація диференційної ознаки «акустично-фізіологічний аспект мовлення» через реалізацію семантичного компонента «артикуляція». Останній, указуючи на співвідносні в обох мовах загальні ознаки нечіткої, складної для сприймання, вимови (пор.: укр. *белькотати*, *бурмотати*, *бурчати*, *ленетати*, *музикати*, *мурмотати*, *шамкати*, *шамотіти*; англ. *to babble*, *to burble*, *to ramble* ₂, *to tumble*, *to murmur*, *mutter*) водночас набуває й ідіоетнічних характеристик, зумовлених здебільшого позалінгвальними факторами. Так, наприклад, в англійському ЛСП зафіксовано такі лакунарні щодо української лексико-семантичної парадигми конституенти, як: *to enunciate* «to pronounce words *clearly and carefully*» (LDCE), *to articulate* ₂ «to speak or pronounce words *clearly and carefully*» (LDCE), *to pronounce* «to make the sound of a letter, word etc, *especially in the correct way*» (LDCE), які вказують на чіткість, правильність мовлення. Ймовірно, що дієслівне означення такого боку мовленнєвої дії в англійському ЛСП ґрунтується на усвідомленні важливості правильної, з дотриманням артикуляційних параметрів, вимови (зокрема смислорозрінювального розмежування коротких / довгих голосних звуків) для адекватного сприймання усного мовлення.

Цілком природним видається і те, що архаїчні особливості англійської орфографії, які, як відомо, створюють значні труднощі для співвіднесення писемного та усного мовлення, відбито в семантиці дієслова *to spell* «to form a word by writing or naming the letters in the correct order» (LDCE), яке теж виявляється лакунарною одиницею щодо української мови.

Позбавлені повної відповідності і ті дієслівні ЛСВ, у значеннях яких відбиті вроджені чи набуті артикуляційні хиби (пор.: укр. *гаркавити* «вимовляти нечітко окремі звуки (найчастіше “р” та “л”» (СУМ, II, 31), *сююкати* «замінити у вимові шиплячі звуки свистячими» (СУМ, IX, 909), *шепелявити* «вимовляти свистячі звуки (с, з) як шиплячі (ш, ж)» (СУМ, XI, 440), *гуґнявити* «говорити нерозбірливо, у ніс» (СУМ, II, 188); англ. *to burr* «to speak with a burr (a way of pronouncing English with a strong `r` sound) (LDCE)», *to lisp* «to speak, pronouncing `s` sounds as `th`» (OALDCE), *to twang* «to speak or sound with a nasal intonation» (LDCE), *to snuffle* ₃ «to speak through or as if through the nose» (LDCE)). Попри виявлену схожість у їхньому семантичному вираженні, навряд чи є підстави

стверджувати про відповідність денотативних ситуацій, описуваних згаданими дієсловами, через своєрідність фонетичних законів і правил, артикуляційних особливостей, властивих кожній із зіставлюваних мов, які неоднаково параметризують відповідний денотат.

Варто зауважити, що спільною тенденцією більшості зіставлюваних дієслів, що конкретизують мовленнєву дію в її акустично-фізіологічному аспекті, виступає автосемантичний характер одного їхнього значення та синсемантичність іншого. Як в українській, так і в англійській мовах, дієслівні лексеми можуть охоплювати ЛСВ, до семантичної структури яких імпліковано диференційні ознаки, що увиразнюють мовлення у власне звукових вимірах, не акцентуючи об'єктну спрямованість дії. А це відповідно звужує синтагматичні параметри досліджуваних одиниць, хоч і не виключає можливості їхнього контекстуального поширення факультативними компонентами. Водночас згадані дієслівні лексеми включають і ті значення, що виявляють синсемантичність у вираженні семантики через реалізацію субстанційних сем, спрямованих на каузацію адресата мовлення, як і об'єкта повідомлення.

Периферійні частини ЛСП мікрокатегорії «дія-мовлення» вибудовують дієслівні значення, семантично ускладнені диференційною ознакою «змістовий (інформаційний) аспект», яку видається за можливе субкатегоризувати в межах таких онтологічно релевантних для зіставлюваних систем контрадикторних ознак, як «істинна (правдива, достовірна, реальна) інформація» та «хибна (неправдива, помилкова, фальшива) інформація». Реалізацію цих ознак у зіставлюваних ЛСП характеризують як спільні, так і специфічні риси. Спільність убагачає в семантичній незавершеності виокремлених ЛСВ, їхній неспроможності номінувати денотативну ситуацію без залежних слів. При цьому семантичну структуру дієслів, маркованих диференційною ознакою «змістовий (інформаційний) аспект мовлення», ускладнено субстанційними семами, які можуть відмежовано чи інтегровано вказувати на предмет інформації та адресата цілеспрямованої дії (пор.: укр. *засвідчувати* «повідомляючи про щось, підтверджувати правдивість, правильність чого-небудь», *сповіщати* «давати знати комусь про кого-, що-небудь» (ТСУМ); англ. *to notify* «to formally or officially tell someone about something» — MWD).

Як в українському, так і в англійському ЛСП мікрокатегорії «дія-мовлення» дієслівні значення, що вказують на змістовий (інформаційний) аспект мовлення, займають зони ближньої та віддаленої периферії. При цьому зони ближньої периферії формують конститuentи, що вказують на мовленнєву дію як відносно нейтральний спосіб передавання певних відомостей про різного роду субстанції, як інформування адресата про певні події, людську діяльність тощо. При спільності у вказуванні на істинність та офіційність інформації (пор.: укр. *інформувати, оповіщати, повідомляти, сповіщати*; англ. *to inform, to advise*, *to apprise, to notify*) реалізація зазначеної диференційної ознаки в англійському ЛСП специфічна в тому плані, що дієслівні значення розмежовано вказують на передавання інформації як сукупності знань про факти чи події (пор.: укр. *інформувати, повідомляти* і англ. *to inform*), як сукупності важливих та цікавих для учасників комунікації відомостей (пор.: укр. *повідомляти, сповіщати* і англ. *to apprise*), як особливих фактів чи подій, вартих уваги (пор.: укр. *повідомляти, сповіщати* і англ. *to notify*), як відомостей про стан справ (пор.: укр. *сповіщати* і англ. *to acquaint*).

Спільним у формуванні ближньої периферії зіставлюваних ЛСП мікрокатегорії «дія-мовлення» виявилася тенденція до реалізації ознаки «публічність»,

яка характеризує процес передавання достовірної інформації як відкритий для загалу, привселюдний, загальнодоступний, гласний (пор.: укр. *заявляти, обнародувати, оприлюднювати, оголошувати*₂, *оповіщати*₂, *проголошувати, розголошувати*; англ. *to announce, to declare, to assert, to publicize, to publish, to promulgate, to broadcast*₂, *to disseminate, to proclaim*). При цьому фіксація більшості таких значень як вторинних в українській мові, як і афіксальне ускладнення морфемної структури, регламентує їхнє розташування в зоні віддаленої периферії, тоді як згадані англійські значення тяжіють до формування ближньої периферії, що створює відповідні лакунарні зони зіставлюваних ЛСП мікрокатегорії «дія-мовлення». Водночас трапляються випадки часткової невідповідності між однослівною номінацією певної денотативної ситуації, ускладненої вказівкою на засіб інформування в англійській мові, та відсутністю такої в українській (напр.: англ. *to broadcast* і укр. *повідомляти по радіо, телебаченню*).

Як в українському, так і в англійському ЛСП периферійні зони заповнюють і ті дієслова, у семантиці яких змістовий аспект істинності повідомлення ускладнено семою 'впевненість'. У номінуванні такої денотативної ситуації кількісну перевагу спостерігаємо в англійській лексико-семантичній парадигмі, пор.: укр. *твердити, стверджувати*₂, *констатувати, засвідчувати* та англ. *to state, to affirm, to assert, to aver, to avow, to report*₃, *to confirm*₃ та ін.

Кількісна перевага англійських дієслівних ЛСВ у цьому випадку сигналізує і про якісні невідповідності в реалізації згаданої диференційної ознаки. Як засвідчують результати аналізу, для англійської мови більш характерним є акцентування на передумовах набуття інформаційним повідомленням статусу істинного. Зокрема, в англійських дієслівних значеннях виявлено додаткові семи, які, ускладнюючи їхню семантичну структуру і відповідно витісняючи їх до зони віддаленої периферії, вказують на глибоку впевненість суб'єкта мовленнєвої дії у правильності, правдивості інформації на підставі його власного досвіду, незаперечних фактів, доказів (пор., напр.: англ. *to asseverate* і укр. *стверджувати категорично*, англ. *to vouch*₂ і укр. *засвідчувати*, англ. *to testify, to attest*₂ і укр. *засвідчувати*; англ. *to certify* і укр. *запевняти*). Лакунарними щодо української мови виступають і ті англійські ЛСВ, які характеризують мовленнєву дію передавання сумнівної чи навіть безпідставної щодо істинності інформації (пор., напр.: англ. *to allege, to claim* «to state that something is true, even though it has not been proved», *to profess* «to make a claim about something, especially a false one», *to purport* «to claim to be sth or to have done sth, when this may not be true» (MWD) і укр. *стверджувати безпідставно*).

В обох мовах у зонах ближньої периферії зіставлюваних ЛСП мікрокатегорії «дія-мовлення» було зафіксовано дієслівні значення (з кількісною перевагою в українському ЛСП), семантика яких зорієнтована на повідомлення достовірної інформації офіційному адресатові, пор.: укр. *рапортувати, доповідати, звітувати*; англ. *to report*₃ «to give a formal or official account or statement» (MWD). Характерно, що спільним для формування зіставлюваних лексико-семантичних парадигм виявилось ускладнення семантичної структури семою 'визинувачення', яка в обох мовах реалізується безвідносно до вказівки на відкритість / таємність інформаційного повідомлення (пор.: укр. *скаржитися* «висловлювати незадоволення чим-небудь, подавати скаргу куди-небудь на когось» (СУМ, IX, 254), *жалитися* «висловлювати незадоволення ким-, чим-небудь» (СУМ, II, 504) і англ. *to denounce*₂ «to give information to the police or other authority about someone's illegal political activities» (OALDCE), *to squeal*₂ «to give information (as to

the authorities) about another's improper or unlawful activities» (MWD), *to accuse* «to say that someone is guilty of a crime or of doing something bad», *to charge* з «to state officially that someone is guilty of a crime» (LDCE).

Водночас в українському дієслівному ЛСП зафіксовано лакунарне дієслівне значення, яке вказує на прихованість, таємність, завуальованість, що супроводжує мовленнєву дію стосовно звинувачення когось (пор.: укр. *доносити* «таємно подавати кому-небудь (перев. керівним особам) відомості зі звинуваченням кого-небудь у чомусь» (ТСУМ) і англ. *to inform against, to squeal, to denounce* та ін.). Натомість для англійської мови характерним є вираження цієї ознаки конотативно маркованими дієсловами, які тісно пов'язані з реалізацією мікрокатегорії «дія-поведінка» і відповідно заповнюють крайню периферію англійського ЛСП (пор.: англ. *to rat* «to tell sb in authority about sth. wrong that sb else has done» (LDCE) і укр. *штрейкбрехерувати* «бути штрейкбрехером» (ТСУМ); англ. *to fink* «to tell the police, a teacher, or a parent that someone has broken a rule or a law» (LDCE) і укр. *доносити, вести себе як штрейкбрехер*). У такий спосіб описані дієслівні значення через ускладнення денотативного макрокомпонента їхньої семантичної структури згаданими семами, як і властиве їм конотативне маркування, заповнюють віддалені та крайню (в англійському ЛСП) периферії в зіставлених лексико-семантичних парадигмах, утворюючи як співвідносні, так і лакунарні зони.

Кількісно значні частини ближньої та віддаленої периферії зіставлених ЛСП вибудовують дієслівні ЛСВ, у семантиці яких змістовий (інформаційний) компонент мовленнєвої дії, на противагу описаним вище конститuentам, має ознаки хибності. Онтологія змістового компонента мовлення, наділеного такою характеристикою, уможливує різноаспектність виявлення цієї ознаки. Здійснені внутрішньомовні аналізи українського та англійського ЛСП засвідчили релевантність для зіставного аналізу таких можливих виявів хибності у змісті повідомлення, як «імовірність», «брехня», «обмовляння». Природно, що диференціація дієслівних значень за вказаними характеристиками є досить умовною, однак виправдовує себе в побудові як української, так і англійської лексико-семантичних парадигм мікрокатегорії «дія-мовлення». Попри виявлену спільність щодо спроможності «одієсловити» окреслену денотативну ситуацію, кожна з мов має специфічну її мовну реалізацію.

Дієслова обох мов, марковані диференційною ознакою «ймовірність», вказують на мовленнєву дію, змістовий аспект якої витлумачено на межі інформаційної істинності та хибності. Характерно, що в українській мові мовленнєвий аспект ситуації передбачення, припущення системно не представлений у словникових дефініціях, унаслідок чого виокремлені ЛСВ заповнюють зону крайньої периферії, тісно пов'язуючись із дієсловами, охопленими іншими мікрокатегоріями, тоді як в англійських тлумаченнях мовленнєвий аспект діяльності кваліфіковано як домінуючий, пор.: укр. *припускати* «вважати за можливе, ймовірно що-небудь» (ТСУМ), *прогнозувати* «на основі наявних даних передбачати напрям, характер і особливості розвитку та закінчення явищ і процесів у природі й суспільстві» (ТСУМ), *провидіти* «припускати що-небудь заздалегідь» (ТСУМ) та ін.

При цьому, як засвідчив зіставний аналіз, в англійських дієсловах, охоплених спільною семантикою «казати заздалегідь», диференційна ознака «ймовірність» може мати різне онтологічне підґрунтя, що позначається на виокремленні різних денотативних ситуацій, за яких імовірність та передбачуваність як складники змістового аспекту мовлення спираються на реальні факти чи закони при-

роди (*to predict*), будь-які джерела інформації, а також на магію, ворожіння, містику, знаки, прикмети тощо (*to foretell, to prophesy, to presage, to auger*), на доступну для аналізу інформацію (*to forecast*), професійно витлумачені відомості (*to prognosticate*).

Вираження змістового аспекту мовлення, позбавленого ознак істинності через уведення до семантики дієслів денотативного компонента «брехня», реалізовано значною кількістю конститuentів в обох ЛСП мікрокатегорії «дія-мовлення». При цьому як в українській, так і в англійській лексико-семантичній парадигмах такі дієслівні значення тяжіють до зон віддаленої і навіть крайньої периферій через виокремлення в їхній структурі сем, що дають змогу кваліфікувати описувані дієслова в межах мікрокатегорії «дія-поведінка». До того ж зауважимо, що розмежування в семантиці дієслів власне мовленнєвого та поведінкового вияву дії суб'єкта нерідко позбавлене сенсу, оскільки такі аспекти людської діяльності мають онтологічні підстави бути витлумаченими невід'ємно один від одного, що, власне, і засвідчують словникові дефініції, пор.: укр. *обманювати* «словами, вчинками або діями вводити в оману кого-небудь» (ТСУМ); англ. *to beguile* «*to persuade or trick someone into doing something, especially by saying nice things to them*» (MWD).

У такий спосіб у зонах віддалених периферій обох ЛСП було виявлено співвідносні українські та англійські конституенти, охоплені загальною семантикою «казати неправду (те, що не відповідає дійсності)». В українській частині ЛСП реалізацію ознаки «брехня» забезпечують дієслівні значення, більшість яких нейтральна щодо інших супутніх ознак денотативного характеру (укр. *брехати, обманювати, обдурювати, видумувати, вигадувати* 2), тоді як в англійському ЛСП відповідна ознака має ширшу якісну репрезентацію, зумовлюючи виникнення лакунарної зони в українському ЛСП. Так, наприклад, *to lie* імплікує ознаку «груба, навмисна, неприхована брехня» (пор.: англ. *to lie* «*to deliberately tell someone something that is not true*» (LDCE) і укр. *брехати*, розм. «казати неправду» (ТСУМ)), *to prevaricate* та *to fudge* містять сему 'софізм' (пор.: укр. *говорити ухильно*), у *to equivocate* неправдивість інформації супроводжує ознака «двозначність» (пор.: укр. *говорити двозначно*), в *to palter* та *to dissimulate* змістовий бік мовлення має ознаки ірреальності або нещирості (пор.: укр. дієслова поведінки *прикидатися, лукавити, хитрувати*), у *to fib* неправдивий аспект інформації витлумачено як тривіальний, незначний, банальний (пор.: укр. *видумувати, прибріхувати*).

Окремої уваги заслуговують дієслівні конституенти зіставлених ЛСП мікрокатегорії «дія-мовлення», семантика яких зорієнтована на вираження комунікативного аспекту мовлення. Семантична структура цих ЛСВ ускладнена вказівкою на двосторонність мовленнєвої дії, окресленої суб'єктом та адресатом мовлення.

Семантика таких дієслів, які мають виразні ознаки синсемантичності, передбачає імплікативну вказівку на об'єкт, якому надають ознаки активного чи пасивного учасника комунікативної ситуації. Як засвідчують результати аналізу, в зіставлених ЛСП дієслівні ЛСВ, об'єднані диференційною ознакою «комунікативний аспект мовлення», заповнюють зони ближньої та віддаленої периферій і мають спільність у називанні денотативних ситуацій, що відображають мовленнєву взаємодію, мовленнєвий контакт та мовленнєве спонукування.

Спільним для обох мов видається осмислення диференційної ознаки «мовленнєва взаємодія» як процесу спілкування з ким-небудь (укр. *розмовляти, спіл-*

куватися, бесідувати; англ. *to converse, to communicate, to dialogue, to intercommunicate*). При цьому формування відповідних зон у зіставлених ЛСП забезпечують і некорелятивні одиниці, специфічність яких в українській лексико-семантичній парадигмі визначається їхньою належністю до взаємно-зворотного роду дії (*перемовлятися, перешинтуватися, перегукуватися*), а в англійському ЛСП — ускладненням дієслівної семантичної структури семами 'невимушеність' разом із 'беззмістовність' (напр.: *to chat, to chitchat, to chatter, to schmooze, to yak*), 'приватність' (*to confab, to confabulate*) та 'тривалість' (*to gab, to gas* 2).

Натомість відносно корелятивним, на наш погляд, є витлумачення мовленнєвої взаємодії на тлі супутніх онтологічно значущих характеристик спілкування, репрезентованих в обох дієслівних системах додатковими денотативними семами 'згода' (*домовлятися, порозумітися, погоджуватися*; англ. *to concur, to agree, to arrange, to assent, to consent, to contradict*), 'заперечення' (пор.: укр. *сперечатися, полемізувати, заперечувати, спростовувати, суперечити* і семантично розгалуженіші англ. *to controvert, to polemicize, to contest, to argue, to wrangle, to bicker, to disagree, to differ* 2, *to oppose, to deny, to gainsay, to contradict*), 'обмін думками, міркуваннями' (укр. *обговорювати, дебатувати, дискутувати, радитися, консультуватися, диспутувати*; англ. *to discuss, to debate, to dispute, to consult*).

Зони ближньої та віддаленої периферій зіставлених ЛСП вибудовують також дієслівні значення, спрямовані на вираження комунікативного аспекту мовлення через актуалізацію ознаки «мовленнєвий контакт», яку найпоказовіше експлікують семи 'питання' та 'відповідь'. Попри спільну онтологічну природу таких денотативних ситуацій, їхнє мовне вираження зазнає глибокої диференціації в англійській мові, де паралельно із корелятивними до української мови дієслівними значеннями (пор.: укр. *питати, запитувати*; англ. *to ask, to query* 2) зафіксовано лакунарні одиниці. Специалізацію останніх забезпечують додаткові денотативні семи, які уточнюють власне питання щодо їхньої кількості (*to quiz* «to ask someone a lot of questions»), складності (*to stump* «to ask someone such a difficult question that they are completely unable to think of an answer»), ґрунтовності (*to cross-examine* «to question someone very thoroughly, especially a witness in a law court»), публічності (*to interview* «to ask someone questions, especially in a formal meeting»), секретності інформації (*to probe* «to ask questions in order to find things out, especially things that other people do not want you to know») або ж поєднують виокремлені ознаки (напр.: *to grill* 2 «to ask someone a lot of difficult questions in order to make them explain their actions, opinions», *to interrogate* «to ask someone a lot of questions for a long time in order to get information, sometimes using threat», *to poll* «to try to find out what the public thinks about a subject by questioning a large number of people») ¹⁶. Англійські ЛСВ можуть містити також вказівку на кількість адресатів, на яких спрямовано мовленнєву дію (пор., напр.: *to ask* 1 *to survey, to interview, to poll*).

Більшій диференціації зазнає також дієслівне вираження комунікативного аспекту мовленнєвої дії, параметризованої ознакою «відповідь». Ідентифіковані за цією ознакою українські дієслівні значення (*відповідати, відгукуватися, відказувати, відзиватися* «давати комусь відповідь на питання, казати щось у відповідь» — ТСУМ) на противагу англійським не акцентують тип інформації, яка в англійському ЛСП може бути осмислена як нейтральна (*to answer*), специфіч-

¹⁶ Тлумачення англійських дієслів наведено за OALDCE.

на (*to reply*), виправдовувальна (*to respond* 2), як і не вказують на можливість витлумачення відповіді в межах супутніх мовленнєвій дії конотативних ознак «спритність» (пор.: англ. *to retort* і укр. *відповідати спритно*) та «вправність» (пор.: англ. *to riposte* і можливе укр. *парувати*).

Комунікативний аспект мовленнєвої дії може бути деталізований через мовне осмислення цілеспрямованого впливу слова на людину з метою формування її думки, зміни емоційного стану, спонукання її до дії тощо, який має тісні онтологічні зв'язки з іншими видами людської діяльності, зокрема мисленням, поведінкою, що безпосередньо відбито в семантичній структурі дієслів. Кваліфікація таких дієслів як належних до мікрокатегорії «дія-мовлення» спирається на витлумачення мовленнєвого аспекту як домінуючого, що імпліцитно чи експліцитно відображено у словникових тлумаченнях дієслів, напр.: укр. *проповідувати* «*виголошувати* промову релігійно-повчального змісту», *благати* «наполегливо, невідступно, ласкаво *просити*» (ТСУМ); англ. *to specify* «*to state something in an exact and detailed way*» (LDCE), *to suggest* «*to tell someone your ideas about what they should do, where they should go etc.*» (LDCE).

Уведення до семантичного складу виокремлених ЛСВ субстанційних сем, що називають об'єкт мовленнєвого впливу, як і вказівка на цілеспрямованість дії, засвідчують синсемантичний характер зіставлених дієслів у обох мовах. Слід зауважити, що семантична диференціація об'єкта як в українській, так і в англійській мовах може варіюватися в межах одного індивіда, а частіше — певної групи людей або навіть масової аудиторії.

Здійснений аналіз дає змогу стверджувати, що дієслівні значення, які характеризують комунікативний аспект мовлення й ідентифіковані за диференційною ознакою «мовленнєвий вплив», заповнюють зони віддаленої та крайньої периферії у зіставлених ЛСП. Показовою є спільність обох лексико-семантичних парадигм у дієслівному вираженні мовленнєвого впливу, зорієнтованого на такі онтологічно релевантні ситуації, як формування думки, спонукання, заохочування людини до активних дій, вчинків, зміну емоційного стану людини.

Дієслівні ЛСВ із значенням мовленнєвого впливу на думку людини у зіставлених ЛСП заповнюють відносно корелятивні зони віддаленої периферії, розмежовуючи при цьому різновекторні засоби впливу. Зокрема, мовленнєвий вплив в обох мовах витлумачено в межах ознаки «пояснення» (напр.: укр. *пояснювати, роз'яснювати, тлумачити, інтерпретувати*; англ. *to explain, to clarify, to illuminate* 2).

Визначені периферійні зони українського та англійського ЛСП мікрокатегорії «дія-мовлення» вибудовуються і тими дієслівними значеннями, у семантиці яких мовленнєвий вплив на думку людини тісно межує із спонуканням її до певних вчинків, що цілком природно відображає тісний зв'язок між зміною когнітивного світу суб'єкта та його предметно-практичною діяльністю. В обох мовах реалізація такого впливу осмислена через вказівку на переконання, умовляння (укр. *переконувати, упевнювати, запевняти, умовляти, схилияти* 3, *застерігати, відмовляти, благати*; англ. *to persuade, to convince, to satisfy* 3, *to induce, to over-persuade, to dissuade, to exhort, to sway* 2, *to adjure, to urge*), пораду, рекомендацію (укр. *радити, консультувати, відраджувати, рекомендувати, пропонувати*; англ. *to advise, to counsel, to propose, to suggest, to recommend*).

Мовленнєвий вплив на емоційну сферу людини виражено дієслівними значеннями, які стосуються позитивного та негативного впливу. Позитивний емоційний вплив, опосередкований мовленнєвою діяльністю, у зіставлених сис-

темах витлумачено в межах співвідносних диференційних ознак: «утішання» (пор.: укр. *заспокоювати, втішати, розважати, умироутворювати* і англ. *to calm, to allay, to soothe, to pacify, to appease, to placate, to mollify, to conciliate, to becalm, to consol*), «обіцянка» (пор.: укр. *обіцяти, завіряти, увпевнювати, присягатися, клястися*; англ. *to promise, to covenant, to swear 2, to pledge 2, to vow*), «похвала» (пор.: укр. *хвалити, вихвалити, звеличувати, підбадьорювати, заохочувати*; англ. *to praise, to laud, to cheer, to eulogize, to compliment* і більш публічні *to acclaim, to salute 2*). Негативний мовленнєвий вплив на емоційну сферу людини в зіставлюваних мовах осмислено через імплікацію до семантичного складу дієслів таких диференційних компонентів, як «звинувачення, докір» (укр. *засуджувати, обвинувачувати, винуватити, винити; докоряти, дорікати, лягти, картати*; англ. *to blame, to accuse, to expostulate, to upbraid, to chide, to reproach, to rebuke*), «образа» (укр. *ображати, кривдити, глумитися*; англ. *to insult, to affront, to offend, to outrage, to mock*).

Описані вище дієслівні ЛСВ, семантично об'єднані називанням мовленнєвої дії як впливу на емоційний стан людини, у зіставлюваних ЛСП вибудовують зони крайніх периферій, які зумовлено тісним зв'язком таких конститuentів з одиницями, що реалізують інші мікрокатегорії надкатегорії «процесуальність», зокрема «дія-поведінка», «дія-інтелектуальна діяльність» субкатегорії «дія» тощо.

Отже, контрастивний аналіз лексико-семантичної репрезентації дієслівної мікрокатегорії «дія-мовлення» в зіставлюваних українській та англійській мовах засвідчив як подібне, так і відмінне осмислення денотативної ситуації мовлення в центральних та периферійних зонах співвідносних ЛСП. Зокрема, кількісну перевагу «центрального» англійського ЛСВ забезпечують дієслівні значення, в яких, на протигагу українським, мовленнєва дія схарактеризована відповідно до обов'язковості / факультативності / можливості цілковитої нівеляції субстанційних сем, що відповідають за подальшу експлікацію об'єкта та / або адресата мовлення. Крім того, лінгвальне осмислення мовленнєвої дії в центральній зоні англійського ЛСП відбувається за рахунок тематичної диференціації імплікованої об'єктної семи, що не характерно для українського ЛСП.

Формування периферійних зон зіставлюваних лексико-семантичних парадигм забезпечують дієслівні значення, що деталізують мовлення в акустично-фізіологічному, змістовому (інформаційному) та комунікативному аспектах. Тісний зв'язок дієслівних ЛСВ, охоплених такими параметрами, із дієслівними ЛСВ тієї ж дієслівної лексеми, підпорядкованими іншим мікрокатегоріям, а нерідко і контамінований характер семантики дієслівної одиниці спричинили тяжіння значної кількості виокремлених периферійних конститuentів до зон віддаленої та крайньої периферій як в українській, так і в англійській мовах. Попри часткові невідповідності в номінуванні тієї чи іншої денотативної ситуації, про які йшлося вище, у системному відношенні периферійні дієслівні значення виявилися корелятивними щодо реалізації акустично-фізіологічних, змістових та комунікативних характеристик мовленнєвої дії. При цьому корелятивними є й тенденції до автосемантичності / синсемантичності дієслівних значень, спроектованих на онтологічно релевантні денотативні ознаки. Варто зауважити, що зони крайньої периферії англійського ЛСП заповнюють здебільшого ЛСВ, значення яких є переносними, тоді як в українській мові — це конотативно марковані ЛСВ у їхніх основних значеннях.

(Вінниця)

УМОВНІ СКОРОЧЕННЯ

- СУМ — Словник української мови : В 11 т.—К., 1970–1980.
ТСУМ — Тлумачний словник української мови [Електронний ресурс].—
<http://www.slovnyk.net/>
LDCE — Longman Dictionary of Contemporary English [Електронний ресурс].— 3 ed.—
Edinburgh Gate, 2001.— CD ROM.
MWD — Merriam-Webster Dictionary on-line [Електронний ресурс].— <http://www.merriam-webster.com/>.
OALDCE — Oxford Advanced Learner's Dictionary of Current English [Електронний ресурс] /
chief ed. S. Wehmeier.— 7 ed.— Oxford, 2006. — CD-ROM.
WFWSE — Word Frequencies in Written and Spoken English: based on the British National
Corpus [Електронний ресурс] / G. Leech, P. Rayson, A. Wilson.— <http://www.comp.lancs.ac.uk/ucrel/bncfreq/flists.html>.

N. B. IVANYTSKA

**LEXICAL-SEMANTIC REALISATION OF THE VERBAL MICROCATEGORY
«ACTION-SPEECH» IN UKRAINIAN AND ENGLISH**

The article deals with the two-way contrastive analysis of the Ukrainian and English verbs. It focuses on the common and specific features of the lexical-semantic paradigms of the microcategory «action-speech» which has been defined as the tertium comparationis.

K e y w o r d s: contrastive linguistics, verb categories, Ukrainian verb, English verb.